

Accepții ale termenului. Textul dramatic. Arta spectacolului teatral

GENUL DRAMATIC este una dintre categoriile fundamentale ale literaturii și reunește operele literare scrise pentru a fi reprezentate pe **scena unui teatru**.

Autorul își exprimă *ideile, sentimentele și concepțiile prin intermediul personajelor* care participă la *acțiunea subiectului literar*. Scriitorul este prezent numai în indicațiile destinate actorilor și regizorilor prin *didascalii (paranteze de autor/ paranteze regizorale)*, care se referă la *acțiunea personajelor: la gesturi și la mimică (elemente nonverbale), la inflexiunea vocii (elemente paraverbale), la decor și la „mișcarea” personajelor pe scenă*.

Personajele textului dramatic comunică între ei sau se adresează spectatorilor prin intermediul **dialogului și al monologului**.

Termenul **dramaturgie** definește *totalitatea operelor dramatice ale unui autor, epoci, școli literare, literaturi*, incluzând totodată și *arta punerii în scenă a pieselor de teatru*.

Cuvântul **teatru** vine de la **grecescul „theatron”**, derivat al verbului **„theasthai”** care înseamnă *„a privi”* și denumea, inițial, publicul privitor, așezat în semicerc, iar mult mai târziu, în Renaștere, cuvântul teatru s-a folosit pentru construcția arhitecturală în care se reprezentau operele dramatice.

Cuvântul **„dramatic”** vine de la grecescul **„drama”**, care înseamnă **„acțiune”**.

Operele dramatice se mai numesc și **piese de teatru** și sunt cele mai vechi specii literare – populare sau culte –, manifestându-se ca o artă sincretică, adică îmbină textul cu muzica, dansul și pantomima.

Speciile dramatice tradiționale sunt: **tragedia, drama și comedia**. Dramaturgia modernă înregistrează și alte specii, care se adaugă celor menționate: **parabola, teatrul mitic, drama de idei, teatrul absurd** etc. Operele dramatice, asemenea tuturor creațiilor beletristice, au **caracter ficțional**.

Operele dramatice au caracteristici specifice:

- **Conflictul/** confruntarea între două personaje, idei, situații declanșează acțiunea piesei;
- Textul dramatic este structurat pe **replici, scene, tablouri, acte**;
- **Numele personajului** este urmat de două-puncte și de replica rostită de acesta;
- Intervenția autorului se face exclusiv în **didascalii (indicații scenice)**;
- Modurile de expunere sunt: **dialogul, monologul, tirada**.

STRUCTURA ȘI COMPOZIȚIA TEXTULUI DRAMATIC

- ◆ **ACTELE** sunt principalele diviziuni ale operei dramatice care structurează subiectul și reprezintă o etapă a desfășurării acțiunii în piesa de teatru.
- ◆ **TABLOURILE** sunt diviziuni specifice pieselor moderne sau subdiviziuni ale actelor și marchează schimbarea decorului și/ sau trecerea timpului.
- ◆ **SCENELE** indică ieșirile și intrările personajelor pe scenă.
- ◆ **INDICAȚIILE SCENICE/ PARANTEZELE DE AUTOR** sau **DIDASCALIILE** cuprind îndrumările autorului scrise între paranteze și destinate actorilor sau regizorului în vederea montării spectacolului. ele se referă la **componenta decorului**, la **gesturile, mimica, intonația sau mișcarea actorilor pe scenă** (atitudini nonverbale și paraverbale), la **sunetul** (diverse zgomote) și la **luminile** spectacolului.
- ◆ **PERSONAJELE** operei dramatice sunt cele care participă la subiectul piesei. În funcție de importanța pe care o au în derularea acțiunii, personajele sunt **principale, secundare, episodice** sau **figuranți**, iar după felul în care sunt conturate ele pot fi **individualizate, tipice** sau **simbolice**. Caracterul personajelor este neevolutiv, fiind definit printr-o singură dimensiune.

MODALITĂȚI DE CONSTRUCȚIE A PERSONAJULUI DRAMATIC:

I. Caracterizarea directă se face prin referire asupra personajului în mod direct de către:

- a) alte personaje din piesă;
- b) personajul însuși (autocaracterizare);
- c) de către autor, prin intermediul didascaliiilor;

II. Caracterizare indirectă conturează portretul personajului prin:

a) acțiunile, gândurile, vorbele, atitudinile, reacțiile personajului și mai ales prin situațiile în care este pus; unul dintre procedeele indirecte este **monologul**;

b) mediul ambiant și social (specific personajelor realiste);

c) onomastica personajului;

d) relația cu celelalte personaje;

e) didascaliiile;

◆ **CONFLICTUL DRAMATIC** ilustrează:

- **în plan extern** – opoziția, lupta dintre două sau mai multe personaje, dintre atitudini, sentimente, idei, dintre personaje și societate și este denumit **conflict exterior**;
- **în plan intim**, când personajul este dilematic, sfâșiat de contradicții interioare se numește **conflict interior**; el ilustrează zburciunea lăuntrică din conștiința sau sufletul unui personaj, în plan ideatic sau sentimental, cum ar fi lupta între rațiune și sentiment, între datorie și pasiune etc.

Cuvântul „**conflict**” vine de la termenul latinesc „**conflictus**”, care înseamnă „**ciocnire, șoc**”.

◆ **MODUL DE EXPUNERE** specific operelor dramatice este **dialogul**, prin care personajele comunică idei, sentimente, concepții, stabilesc relații interumane, dar se utilizează adesea și **monologul interior** sau **monologul adresat**, atunci când personajele își dezvăluie propriile **sentimente sau gânduri spectatorilor, nu celorlalte personaje**.

I. DIALOGUL este un mod de expunere/ un procedeu literar și presupune **alternarea de replici** între două sau mai multe persoane, cu scopul de a transmite și a primi informații. **Dialogul** este modul de expunere specific operelor aparținând **dramaturgiei**, pe când în creațiile epice, dialogul se îmbină armonios cu narațiunea și cu descrierea.

Principala formă de răspuns în cadrul dialogului este **replica**, iar unitatea de bază a acestuia este alcătuită din cel puțin **două replici**.

Cuvântul „**dialog**” provine de la grecescul „**dialogos**”: „**dia**” = „între” și „**logos**” = „vorbitură”, ceea ce înseamnă „**discuție între mai multe persoane**”. [A nu se confunda „**dia**” (între) cu „**di**” (doi), adică este greșit înțelesul că la dialog participă numai doi oameni].

A) **Dialogul scris** cunoaște două tipuri:

1) **Dialogul propriu-zis (real)** constituie principala modalitate de comunicare interumană și poate fi:

***dialog informal**, care se manifestă într-un limbaj colocvial între membrii familiei, prieteni, colegi, persoane apropiate;

***dialog formal** are caracter oficial, adică are loc între persoane oficiale;

2) **Dialogul literar (artistic)** este modul de expunere specific operelor aparținând **dramaturgiei**, precum și în cele epice, cu scopul de a evidenția gândurile, concepțiile și sentimentele personajelor, contribuind astfel la crearea ritmului și a dramatismului acțiunii.

Dialogul dramatic trebuie să respecte câteva tehnici necesare:

◆ Adecvarea la statutul social și intelectual al personajelor, ceea ce presupune alegerea, de către dramaturg, a **limbajului folosit**, în funcție de partenerul de dialog, de context și de reacția interlocutorului.

◆ **Elementele nonverbale și paraverbale** prezente în atitudinea și în jocul de scenă ale personajelor sunt esențiale în realizarea unui dialog eficient, acestea fiind indicate în parantezele autorului sau conforme cu indicațiile regizorale.

II. MONOLOGUL este un mod de expunere/ procedeu literar, prin care personajul se adresează lui însuși sau își analizează propriile stări sufletești, concepții, idei în fața spectatorilor, fără a aștepta vreun răspuns.

Cuvântul „**monolog**” provine din limba greacă: „**monos**” = **singur și „logos**” = **vorbire**, ceea ce înseamnă „**a vorbi de unul singur, a vorbi cu sine însuși**”.

Spre deosebire de dialog, monologul nu presupune un destinatar prezent sau precizat și are câteva **caracteristici specifice**:

- accentul cade asupra locutorului (vorbitorului);
- cadru unic de referință;
- domină funcția emotivă;
- lipsește funcția metalingvistică;
- puține referiri la situația de comunicare;

Monologul dramatic este specific structurii compoziționale într-un **text aparținând dramaturgiei**. El este o intervenție **în stil direct**, formulată de un personaj-locutor în prezența/ absența altor personaje sau în fața spectatorilor, de care poate face abstracție sau cu care stabilește o relație de adresare.

Monologul dramatic poate avea mai multe modalități de expunere:

a) **Solilocviul** este un **monolog dialogat**, în care personajul-locutor vorbește cu sine însuși, în prezența/absența altui personaj de care se face abstracție.

Exemplu:

„- Ce mare bogatăavem! – Habar n-aveți câți pești mișună pe aici. – Cam câți? – Dumnezeu știe: mulți. – (Cu uimire): O sută? – Mai mulți. – Cam cât a număra toată viața? – Mai mulți. – Atunci, cât a număra toată moartea? – Poate, că moartea e foarte lungă. – Ce moarte lungă avem!” (Iona – drama „Iona” de Marin Sorescu).

b) Monologul propriu-zis, destinat unuia sau mai multor personaje, cu intenția clară de a fi receptat, poate fi un discurs, o declarație, o confesiune sau nararea unei întâmplări. Monologul propriu-zis nu utilizează verbe „dicendi”.

Exemplu:

„O inspirațiune... eu ca poet am întotdeauna inspirațiuni! – m-ascunz în butoi! Pașii inamicilor s-apropie în fuga mare, mulți inși trec iute pe lângă butoiul meu înjurându-mă; eu ca june cu educațiune, mă fac că n-auz.” (Rică Venturiano – comedia „O noapte furtunoasă” de I.L.Caragiale).

c) Tirada este o parte a unui discurs, în care oratorul dezvoltă o idee, o teză sau exprimă un sentiment cu un ton declamator, cu emfază, sau fragment dintr-o operă dramatică, rostit fără întreruperi de unul dintre personaje.

Exemplu:

„Vreți moartea mea?... Ucideți?... dar eu, tristă victimă,/ Istoria Moldovei vreau s-o scutesc de-o crimă,/ Să nu poarte stigmatul în ziua re-nvierii/ Că a plătit cu moartea pe Despot, domn al țerii. (Scoțându-și coroana de pe cap și aruncând-o): Mi-arunc din cap coroana!... din mână sceptru-mi scot.../ Nu mai sunt domn!... acuma ucideți pe Despot!”. (Despot-Vodă, drama „Despot-Vodă” de Vasile Alecsandri).

SPECTACOLUL DRAMATIC este reprezentarea scenică a pieselor de teatru, în fața publicului. Reprezentația teatrală presupune reunirea mai multor arte: **literatura, scenografia, arhitectura, jocul actorilor** și, uneori, muzică și coregrafie. La realizarea unui spectacol de teatru o misiune importantă are **regizorul, numit și director de scenă**, care trebuie să transpună concepția autorului în viziune proprie. Esențială pentru reușita spectacolului este și conceperea, în aceeași manieră, a **decorului** și a **costumelor** de către **scenograful** spectacolului. **Actorii** sunt aleși în funcție de capacitatea lor de a construi, cât mai convingător, personajele, atât ca nuanțare a replicilor, cât și ca înfățișare sau atitudine scenică. La succesul spectacolului

contribuie **luminile și sunetul**, asigurate de specialiști în domeniu, care țin seama și de **indicațiile regizorale**.

Foarte important pentru un spectacol dramatic este **publicul spectator**, care trebuie să recepteze cu toate simțurile reprezentația artistică, fiind și cel care stabilește valoarea acesteia. Un spectacol de teatru care nu aduce un public numeros este sortit eșecului, „omorând” piesa, care, chiar dacă este valoroasă ca text literar, poate eșua din cauza colectivului artistic de montare și interpretare, care nu reușește să stabilească o relație directă și convingătoare cu spectatorii.

În România, **primul spectacol de teatru a avut loc în 1819**, pe scena de la Cișmeaua Roșie din București, prin contribuția esențială a lui **Iancu Văcărescu** (1792-1863), descendent al vestitei familii boierești de scriitori și animatori culturali. Prima piesă reprezentată a fost „**Hecuba**” de **Euripide**. Cu acest prilej, **Iancu Văcărescu** a scris un prolog intitulat „**Saturn**”, pe care l-a rostit înaintea primei reprezentații, în care exprima bucuria de a vedea împlinită această mare năzuință națională:

*„V-am dat teatru, vi-l păziți
Ca un lăcaș de muze,
Cu el curând veți fi vestiți
Prin vești departe duse.*

*În el năravuri îndreptați,
Dați ascuțiri la minte,
Podoabe limbii voastre dați
În românești cuvinte.”*

SPECII LITERARE ALE DRAMATURGIEI

TRAGEDIA ANTICĂ

ANTICHITATEA

DEFINIȚIE

TRAGEDIA este o *specie a genului dramatic*, în versuri sau în proză, în care *personajele* sunt puternic *angajate în lupta cu destinul potrivit, cu ordinea existentă a lumii ori cu propriile lor sentimente, conflictul* soluționându-se cu *înfrângerea sau moartea eroului*.

Principalul mijloc artistic de realizare a tragediei este **tragicul**.

Tragicul este o **categorie estetică** prin care se construiește un **conflict** amplificat de împrejurări vitrege și al cărui deznodământ este înfrângerea sau pieirea unor persoane virtuose, a unor idealuri sau a unor categorii sociale de valoare. Tragicul se poate asocia cu *apolinicul* (orientat spre ordine, măsură și armonie, caracterizat printr-o contemplare senină, detașată; apolinic = lucid, rațional – *n.n.*), cu *dionisiacul* (atitudine de extaz, de zbuțum, plină de pasiuni – *n.n.*) sau cu *sublimul* (forma cea mai înaltă a perfecțiunii, desăvârșire – *n.n.*).

Primele tragedii datează din secolul al V-lea î.Hr. și au fost scrise de tragicii greci: Eschil („*Orestia*”, „*Perșii*”), Sofocle („*Oedip rege*”, „*Antigona*”), Euripide („*Electra*”, „*Medeea*”, „*Bachantele*”). Particularitățile tipice ale tragediei antice constau în *destinul implacabil* al personajului principal, destin hotărât de zei și din care eroul nu se poate salva, precum și în manifestarea *catharsisului*, ca principală modalitate de eliberare și purificare interioară (catharsis = purificarea sufletului cu ajutorul artei, prin participare intensă la fenomenul artistic – *n.n.*).

Următorul tragic notabil este englezul **William Shakespeare** (1564-1616), care a scris în secolul al XVI-lea („*Hamlet*”, „*Regele Lear*”,

„*Macbeth*”) și ale cărui tragedii impun *noi forme ale fatalității*, ale predestinării, iar împrejurările tragice care hotărăsc destinul personajelor sunt fie *istorice*, fie determinate de *setea de putere*. Eroii au caractere mult mai complexe și mai multe trăsături dominante.

În Franța, tragedia a apărut în sec. al XVII-lea și este reprezentată de **Pierre Corneille** („*Cidul*”) și de **Jean Racine** („*Fedra*”). Tragediile franceze ilustrează categorii morale esențiale – *datoria, onoarea sau pasiunea* – care domină și determină destinul tragic al personajelor complexe, supuse unei *introspecții morale și psihologice profunde*.

În literatura română, tragedia propriu-zisă este slab reprezentată, cele notabile fiind piesele lui **Mihail Sorbul**: „*Letopiseși*”, „*Patima roșie*”, „*Dezertorul*”. Dramaturgii români au preferat **dramele**, în care se manifestă și accente tragice: **I.L. Caragiale** („*Năpasta*”), **Camil Petrescu**, **Lucian Blaga**, **Horia Lovinescu**, **Marin Sorescu** ș.a.

În **Grecia Antică** au fost create primele tragedii, cu eroi viguroși aflați în conflicte puternice cu destinul potrivnic, cu legea, cu zeii și cu societatea.

ESCHIL (525 î.Hr. – 456 î.Hr.) este, în ordine cronologică, primul dintre cei trei mari creatori de tragedii – **Eschil, Sofocle, Euripide** – și considerat părintele tragediei antice. El făcea parte dintr-o familie nobilă din Atena, din care cauză a participat la războaiele împotriva perșilor.

Tragediile lui **Eschil** au fost organizate în **trilogii**, fiind legate prin subiect și personaje. Trilogia „*Orestia*” este alcătuită din trei tragedii: „*Agamemnon*”, „*Choeforele*” și „*Eumenidele*”.

Una dintre cele mai cunoscute și admirate tragedii scrise de **Eschil** este „*Prometeu înlănțuit*”, în care titanul Prometeu a fost încătușat din ordinul nedrept al lui Zeus. Prometeu furase focul de la zei și l-a dăruit omenirii, de aceea Zeus a dat poruncit ca titanul să fie încătușat pe muntele Caucaz, deși acesta îl ajutase, nu de mult, să-și păstreze domnia în Olimp.

Tragedia „*Cei șapte contra Tebei*” a lui **Eschil** a fost principalul izvor de inspirație pentru **Sofocle** în „*Antigona*” – al cărui subiect pornește de la ultimul moment al acestei tragedii – și pentru **Euripide** în „*Fenicienele*”.

EURIPIDE (480 î.Hr. – 400 î.Hr.) este al treilea creator de tragedii Grecia Antică, alături de **Eschil** și **Sofocle**. El a scris aproximativ 90 de piese, dintre care s-au păstrat numai 17 tragedii și o dramă satirică, prevestind astfel o nouă specie a genului: drama. **Euripide** a fost numit de către **Aristotel** „*poetul tragic prin excelență*” și are meritul de a fi introdus în piesele sale psihologia feminină în diferite ipostaze și de a muta accentul asupra stărilor sufletești ale

personajelor, care au pasiuni și dezbat probleme filozofice și etice, de aceea **Euripide** a fost supranumit „*filozoful scenei*”.

SOFOCLE (496 î.Hr.-406 î.Hr.)

Date biografice

Sofocle s-a născut la Colonos, o mică localitate aflată în apropiere de Atena, în anul 496 î.Hr. (înaintea de Hristos). Ținuturile natale, de o frumusețe rară, sunt descrise de **Sofocle** însuși în tragedia „*Oedip în Colonos*” ca fiind „*cel mai frumos loc de pe pământ*”. Tatăl său, Sofillos, un armurier bogat în atelierele cărui lucrau numeroși sclavi, a asigurat băiatului o educație aleasă, intuind însușirile lui deosebite. După obiceiul grecilor înstăriți, **Sofocle** a fost inițiat în gimnastică, muzică, poezie și dans și în toate a dovedit înclinații deosebite. Mărturiile vremii relatează că prima sa apariție la o manifestare publică, pe când avea 16 ani și se afla în fruntea unui șir de adolescenți, a stârnit admirația și uimirea celor prezenți, care se întrebau curioși cine este tânărul „*cu făptură de Zeu*”, cu musculatură splendidă, cu mișcări suple și seducătoare. Încă din adolescență, **Sofocle** surprinde prin atitudinile sale alese, de o politețe neprefăcută, prin manierele sale elegante, pline de naturalețe și de bun simț, prin imaginația bogată, conversația elevată și firea veselă. Calitatea sa cea mai de preț a fost **păstrarea măsurii în toate**, reacția ponderată în orice împrejurare a vieții. Toate aceste însușiri, alături de talentul excepțional ca scriitor, care a dominat teatrul din Atena timp de peste 60 de ani, i-au adus toată viața ovații, laude și prețuire din partea elenilor.

Pasionat de teatru, **Sofocle** urmărea cu interes toate spectacolele timpului și, deși avea numai 15 ani, a fost puternic impresionat de trilogia „*Danaidele*” a lui **Eschil**.

Eschil, Sofocle și Euripide, cei mai importanți scriitori ai Greciei Antice, au pus bazele tragediei grecești. Față de **Eschil**, **Sofocle** a introdus importante noutăți în tehnica teatrală, între care renunțarea la trilogie și crearea de piese independente, introducerea celui de al treilea actor și confecționarea decorurilor și a costumelor adaptate la subiectul pieselor. **Sofocle** a continuat activitatea dramaturgică a lui **Eschil**, opera lui fiind alcătuită din peste 120 de piese, din care au rămas peste ani numai 7 opere de teatru.

Sofocle a manifestat o adevărată patimă pentru literatură, citind cu nesăț operele lui **Homer** și **Eschil**, precum și creațiile folclorice, care l-au inspirat în crearea pieselor de teatru puse în scenă și urmărite de zeci de mii de spectatori, așezați pe treptele din amfiteatrul aflat în aer liber. Periodic, se organizau concursuri teatrale și se premiau cele mai urmărite piese dramatice, iar autorii erau sărbătoriți ca niște eroi. **Sofocle**, ale cărui opere reflectau apogeul democrației sclavagiste, a obținut cele mai multe premii și a fost considerat un rafinat autor de tragedii, iar cel mai măgulitor compliment pe care l-a primit de la contemporanii săi a fost comparația cu **Homer**, autorul epeilor tragice „*Iliada*” și „*Odiseea*”.

Sofocle s-a stins în anul **406, la vârsta de 90 de ani** și a fost înmormântat cu mare cinste la **Colonos**, în pământul său natal, pe care l-a iubit și căruia i-a adus laude în piesa „*Oedip la Colonos*”. Și după moartea sa, reprezentarea pieselor sale pe scena teatrului a avut același succes enorm.

Opera

Sofocle scrie prima tragedie, „*Triptolemos*”, al cărei text s-a pierdut. În lunga sa viață, a scris peste **120 de tragedii** (alții au numărat chiar 140 de piese), din care **s-au păstrat numai 7**, printre care „*Oedip rege*” (430 î.Hr. – 428 î.Hr.), „*Electra*” (415 î.Hr. – 411 î.Hr.), „*Antigona*” (442 î.Hr.), ultima scriere fiind „*Oedip în Colonos*” (406 î.Hr.), când avea 89 de ani. Valoarea operelor îl include între cei trei mari autori de tragedii antice grecești, alături de **Eschil și de Euripide**.

„ANTIGONA”

de Sofocle

Tragedie antică greacă

- *Prezentare generală* -

Tragedia antică greacă „*Antigona*” a fost scrisă de **Sofocle (496 î.Hr- 406 î.Hr.)** și a avut premiera în anul 442 î.Hr. Acțiunea piesei continuă de la ultimul moment al tragediei lui **Eschil**, „*Cei șapte contra Tebei*”, deși, ca subiect, ea se situează după întâmplările din „*Oedip Rege*” și „*Oedip în Colonos*”.

SUBIECTUL PIESEI

Regula celor trei unități, de timp, de loc și de acțiune se respectă cu strictețe și în această tragedie, **toate scenele au loc în fața Palatului Regal din**